

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Nastavno-naučno veće

**Izveštaj o doktorskoj disertaciji “Konverzacioni i inferencijalni kontekstualizam”
doktorantkinje Jelene Pavličić**

Odlukom Nastavno–naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu izabrani smo kao članovi komisije za analizu i ocenu **disertacije** „Konverzacioni i inferencijalni kontekstualizam” doktorantkinje Jelene Pavličić. Na osnovu uvida u rad kandidatkinje, čast nam je da Nastavno–naučnom veću podnesemo sledeći izveštaj.

IZVEŠTAJ

Podaci o kandidatkinji i disertaciji

Jelena Pavličić rođena je 1987. godine u Kraljevu. Studije **filozofije upisala je** 2006. godine na Filozofskom fakultetu u Beogradu i diplomirala je 2010. godine sa temom diplomskog rada iz oblasti epistemologije „Između internalističke i eksternalističke koncepcije opravdanja”, kao i prosečnom ocenom 9.09. Master studije filozofije na Filozofskom fakultetu u Beogradu upisala je 2011. godine i završila 2012. godine sa temom master završnog rada „Dreckeova pragmatička dimenzija znanja” i prosečnom ocenom 9.25. Doktorske studije na Filozofskom fakultetu u Beogradu upisala je školske 2012.

Jelena Pavličić je 2014. godine angažovana kao saradnik na projektu Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja “Dinamički sistemi u prirodi i društvu: filozofski i empirijski aspekti” (evidencioni broj 179041), rukovodilac: prof. dr Živan Lazović. Iste te godine **angažovana** je kao saradnik u nastavi na Odeljenju za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu na predmetima: Opšta metodologija, Osnove filozofije i metodologije nauke i Opšta metodologija nauka. Ove godine angažovana je kao saradnik u nastavi i na predmetu Istorija filozofije IIIb (filozofija XIX veka – II deo). Oblast interesovanja Jelene Pavličić su epistemologija, filozofija nauke, filozofija jezika i istorija filozofije. Pohađala je do sada nekoliko stručnih kurseva, objavila je više stručnih radova u naučnim časopisima, učestvovala je na nekoliko naučnih skupova i imala saopštenja u zemlji i inostranstvu.

Rezultati iz doktorske disertacije anticipirani su u nekim od njenih prethodno objavljenih radova:

- Pavličić, J. (2014). Vilijamsov inferencijalni kontekstualizam [Williams' inferential contextualism]. *Theoria*, Beograd, 57(3), 43-60.
- Pavličić, J. (2016). Kontekstualističko shvatanje epistemičkih standarda [Contextualist understanding of epistemic standards]. *Međunarodna filozofska škola Felix Romuliana: zbornik radova 2007-2015*, ISBN 978-86-88123-70, 177-193.
- Pavličić, J. (2018). "Skepticism and Contextualist Diagnoses of the Problem". *Philosophy Students' Compendium*, Faculty of Philosophy, University of Maribor, April 2019. ISSN 2464-0468, 33-47.

Predmet i cilj disertacije

Osnovni cilj koji je kandidatkinja postavila u disertaciji je analiza problema filozofskog skepticizma iz ugla **različitih verzija epistemičkog kontekstualizma**. Prvi deo disertacije postavlja problem skepticizma i nudi epistemološki okvir **unutar** kojeg **se izlaže i procenjuje** opšta kontekstualistička teza. U drugoj tematskoj celini disertacije doktorantkinja ispituje trenutno dominantno kontekstualističko stanovište poznato pod nazivom „konverzacioni kontekstualizam”, koje kontekstualnu osetljivost sazajnih tvrdnji objašnjava pozivajući se na konverzacione faktore (namere, želje, potrebe i sl.) učesnika u konverzaciji. Autorka procenjuje uspešnost anti-skeptičke strategije zasnovane na ovoj tezi, razmatra relativizaciju pojma znanja spram konteksta u kojem se on upotrebljava i analizira predložena rešenja problema skepticizma. Treći deo disertacije počinje postavljanjem okvira za jednu drugačiju kontekstualističku poziciju koja prirodu konteksta ne tumači na pozadini konverzacionih faktora, već po modelu različitih disciplinarnih oblasti unutar kojih prihvatamo manje ili više drugačije metodološke pretpostavke i principe istraživanja. Time se priprema osnova za prikaz glavnih razlika između ova dva gledišta od kojih je naznačajnija ona koja se odnosi na pristup problemu koji nameće filozofski skepticizam.

Rad počinje predstavljanjem skeptičkog problema i izlaganjem ključnih izazova na koje jedna opšta anti-skeptička teorija mora da odgovori. Cilj je ukazivanje na nedostatke tzv. „invarijantističkih” rešenja skepticizma u epistemologiji i izgradnja „varijantističkih”, odnosno, kontekstualističko napuštanjem tradicionalne pretpostavke prema kojoj je značenje pojma znanja konstantno. Doktorantkinja prikazuje lingvističku evidenciju koja se navodi u cilju potkrepljivanja opšte kontekstualističke teze da je semantički sadržaj sazajnih tvrdnji zavisano od konteksta izricanja tih tvrdnji, odnosno, da istinosni uslovi sazajnih tvrdnji variraju sa promenom epistemičkih standarda koji važe u različitim kontekstima. Ona ukazuje na da ta lingvistička evidencija nije konkluzivna, ali i da je pokušaj njenog odbacivanja podjednako neupešan. Izlažući probleme opravdavanja kontekstualističke teze,

kandidatkinja nastoji da pokaže da je prividna neodrživost kontekstualističke pozicije posledica nekih nerazjašnjenih pitanja koja iziskuju dodatna istraživanja unutar teorije značenja. Iz tog razloga, ona se opredeljuje da o prihvatljivosti kontekstualističkih teorija sudi u svetlu uspeha sa kojim one rešavaju problem filozofskog skepticizma. Za takvu procenu važni su odgovori na dva pitanja. Prvo pitanje tiče se toga koliko uspešno kontekstualistička anti-skeptička strategija, zasnovana na konstrukciji mehanizama koji navodno dovode do promene konteksta, oklanja prigovor o relativizmu. Drugo pitanje skoncentrisano je na procenu ubedljivosti kontekstualističke dijagnoze problema skepticizma.

Kandidatkinje želi da pokaže da konverzacioni kontekstualizam, kao najrasprostranjenija verzija ovog stanovišta, ne pruža zadovoljavajuće odgovore na navedena pitanja. Ona ispituje i alternativnu kontekstualističku poziciju, takozvani inferencijalni kontekstualizam koji je zastupao Majkl Vilijams, upoređujući ga se konverzacionim kontekstualizmom. Razmatrajući strategiju inferencijalnih kontekstualista, kandidatkinja pokazuje da se uspešna anti-skeptička pozicija može osigurati sagledavanjem problema skepticizma iz jednog šireg ugla: postepenim i doslednim analiziranjem pretpostavki koje se kriju iza naizgled jednostavnog skeptičkog argumenta, kao i pozivanjem na aktualnu (svakodnevnu i naučnu) saznavnu praksu. Inferencijalni kontekstualizam se u tom svetlu pokazuje uspešnijim od konverzacionog.

Osnovne hipoteze od kojih se polazi u radu

Glavna hipoteza koja se ispituje u disertaciji jeste da je značenje pojma znanja zavisno od konteksta njegove primene i da, shodno tome, semantički sadržaj (istinosni uslovi) saznavnih tvrdnji variraju sa promenom konteksta. Ova hipoteza javlja se u obliku pretpostavke da varijacije u istinosnim vrednostima saznavnih tvrdnji i promene u značenju pojma znanja dovode do toga da se saznavnim tvrdnjama izriču različiti iskazi. Reč je o pretpostavci koja čini glavno uporište kontekstualističke anti-skeptičke teorije i koja za posledicu ima tezu da jedna ista saznavna tvrdnja može biti istinita u jednom, a neistinita u nekom drugom kontekstu, a da pri tome ne dođe ni do kakve izmene u objektivnim faktorima kao što su epistemčki položaj saznavnog subjekta i činjenice relevantne za istinitost iskaza koji je predmet subjektivnog znanja.

Druga hipoteza koju autorka nastoji da odbrani jeste da kontekstualistički pristup omogućuje čuvanje epistemološki važnog principa deduktivnog prenošenja znanja. Posredan argument koji ide u prilog ovoj hipotezi je da bi odbacivanje principa deduktivne zatvorenosti znanja imalo niz nepovoljnih teorijskih posledica.

Treća hipoteza koju kandidatkinja prihvata je da, uprkos izvesnim pesimističnim stavovima u pogledu uspešnosti opšte kontekstualističke anti-skeptičke teorije, kontekstualistički odgovor baziran na dijagnostičkom pristupu skeptičkom problemu pruža jedan plodonosan okvir za neutralisanje sumnji koje stvaraju skeptički prigovori. Naime, s

obzirom na to da je reč o objašnjenju koje nastoji da ponudi odgovor na pitanja u čemu je osnovna pogreška filozofskog skepticizma i kako smo dospeli u skeptičku zamku, kao i da ilustruje zašto je skeptički argument *prima facie* ubedljiv, kandidatkinja skreće pažnju na to zbog čega bi zadovoljavajući odgovor na problem skepticizma trebalo da bude i dijagnostičkog, a ne samo dijalektičkog karaktera.

Konačno, četvrta hipoteza je da uspešna anti-skeptička teorija mora biti usaglašena sa takozvanom falibilističkom pretpostavkom o znanju, odnosno, pretpostavkom da apsolutna izvesnost ili nepogrešivost nisu nužan uslov za znanje. Potvrdu ove hipoteze, kandidatkinja pronalazi ukazujući na niz intuitivno uverljivih primera pripisivanja znanja u svakodnevnim kontekstima, koja se čine legitimnim uprkos tome što nije otklonjena svaka mogućnost pogreške.

Prikaz sadržaja disertacije po poglavljima

Prvo poglavlje upoznaje čitaoca sa problemom filozofskog skepticizma izraženim u formi paradoksa. Pored toga analiziraju se moguća rešenja paradoksa koje kandidatkinja klasifikuje u dve vrste: konstruktivna i dijagnostička. Autorka obrazlaže stav da prva vrsta rešenja ne obezbeđuje odgovor koji je u skladu sa uvidom da su iskazi koji konstituišu skeptički paradoks *prima facie* prihvatljivi. Na drugoj strani, dijagnostički tip rešenja uspeva da ponudi odgovor na pitanje zašto nam ti iskazi deluju prihvatljivo, čime se pruža osnova za uspešno objašnjenje nastanka skeptičkog problema. U cilju opšteg zasnivanja kontekstualističke teze, kandidatkinja razmatra dve glavne grupe argumenata koji se navode njoj u prilog. U prvu grupu spadaju argumenti koji se pozivaju na analogije između upotrebe glagola „znati” i nekih drugih kontekstualno-osetljivih jezičkih izraza (indeksičkih izraza, prideva, priloga i sl); dok drugoj grupi pripadaju takozvani direktni argumenti koji se oslanjaju na aktualnu upotrebu pojma znanja u svakodnevnoj epistemičkoj praksi, odnosno, na postojanje tzv. kontrasnih konteksta. Kandidatkinja uvodi razliku između tumačenja kontrasnih konteksta koja nude invarijantisti i kontekstualisti da bi procenila u kojoj meri direktan argument u prilog kontekstualističke teze zaista svedoči o promeni istinosnih, a ne samo asertoričkih uslova za znanje. Pokazuje se da je primer kontrasnih konteksta na kojem se zasniva direktan argument podložan rivalskoj, invarijantističkoj interpretaciji, što znači da nije konkluzivan. Poglavlje se završava nekim otvorenim pitanjima koja se neizbežno postavljaju kada želimo da razrešimo dilemu između invarijantizma i varijantizma.

U drugom delu disertacije kritički se ispituju najpoznatije verzije epistemičkog kontekstualizma. Ovaj deo sačinjen je iz dva poglavlja. U prvom se analiziraju mehanizmi variranja epistemičkih standarda, odnosno, izvesna kontekstualistička pravila za pooštavanje i ublažavanje standarda pripisivanja znanja (pravilo pažnje, pravilo osetljivosti itd). Najviše pažnje posvećeno je Lusiovim konverzionim pravilima koja, prema mišljenju kritičara, imaju neke krajnje neprihvatljive posledice. Potom se razmatra Dirousov pokušaj da se ove kritike prikažu kao rezultat pogrešnog razumevanja kontekstualističke teze koja zapravo

izražava meta-lingvističko gledište o istinosnim uslovima za pripisivanje znanja. U drugom poglavlju ovog dela disertacije razmatra se načelni prigovor kontekstualizmu prema kojem ovo gledište pogrešno tumači spor između skeptika i anti-skeptika kao puko razilaženje u primeni epistemičkih standarda. Autorka prvo analizira pokušaj otklanjanja tog prigovora usvajanjem tzv. teorije greške, a zatim argumente poput Šiferovog i Mekfarlanovog koji imaju za cilj da pokažu da je kontekstualističko pozivanje na teoriju greške bremenito teškoćama. Ovaj deo rada nudi temeljnu procenu kontekstualističkih odgovora na upućene kritike i ukazuje na potencijalna rešenja teškoća sa kojima se kontekstualizam suočava. Kandidatkinja na kraju ukazuje na alternativnu, Rišjuovu interpretaciju teorije greške na osnovu koje se može pokazati zašto konverzacioni kontekstualizam nije dobar kandidat za anti-skeptičku teoriju.

Treći deo disertacije započinje prikazom strukture opravdanja i kontekstualne zavisnosti pojma znanja onako kako je shvataju inferencijalni kontekstualisti. U ovom delu inferencijalni kontekstualizam predstavljen je kao pristup koji nudi teorijsku dijagnozu skepticizma baziranu na razotrirvanju i kritičkom razmatranju izvesnih problematičnih pretpostavki koje leže u pozadini skeptičkog argumenta. Kandidatkinja se zalaže za teorijski pristup problemu skepticizma, prevashodno zato što je zasnovan na strategiji prebacivanja dokaza na skeptikovu stranu, u čemu vidi njegovu osnovnu vrednost.

U poslednjem delu, autorka se osvrće na prethodno iznete prigovore upućene epistemičkom kontekstualizmu i pokušava da utvrdi koja ih od dve konkurentne verzije kontekstualizma uspešnije otklanja. Detaljnim sučeljavanjem sa svakim od ovih prigovora, ona ukazuje na izvesne prednosti inferencijalnog, odnosno nedostatke konverzacionalnog kontekstualizma. Na osnovu toga, u disertaciji se na kraju daje prednost inferencijalnom kontekstualizmu u epistemologiji, uz konstataciju da su različite naučne tematske oblasti koristan model za predstavljanje razlika između epistemološkog i neepistemoloških konteksta i efikasno oruđe za odgovor na skepticizam.

U zaključnom odeljku rekapitulirani su rezultati disertacije i predložena dalja istraživanja na ovu temu.

Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Opšti doprinos disertacije Jelene Pavličić je u tome što ona pruža za našu sredinu prvu obuhvatniju i komparativnu analizu glavnih verzija epistemičkog kontekstualizma, veoma popularnog u savremenoj epistemologiji. Kritičkim istraživanjem i upoređivanjem konverzacionalnog i inferencijalnog kontekstualizma, autorka je uspela da pokaže u čemu se sastoji uverljivost opšte kontekstualističke teze o kontekstualnoj zavisnosti pojma znanja, kao i to koja od ove dve pozicije je prihvatljivija, pre svega imajući u vidu odgovor na skeptički izazov. U završnom delu disertacije, ona obrazlaže stav da nam komparativna analiza ovih teorija omogućuje da se izborimo sa nekim od tipičnih prigovora koji se upućuju

epistemičkom kontekstualizmu. Dajući prednost infrencijalnom kontekstualizmu, ona se opredeljuje za povezivanje epistemičkih standarda sa različitim tematskim oblastima istraživanja, pri čemu su razlike u standardima uslovljene različitim metodološkim pretpostavkama koje su u tim oblastima implicitno ili eksplicitno prihvaćene i koje determinišu istraživačke postupke i obrasce opravdavanja verovanja do kojih dolazimo. Na osnovu teze da strukturu konteksta čine svojevrsni obrasci zaključivanja i opravdavanja, kandidatkinja pokazuje da se jedna opšta kontekstualistička teorija može koherentno zasnovati i uspešno primeniti na analizu skeptičkog konteksta u vidu procene adekvatnosti modela opravdanja koji je u njemu zastupljen.

Zaključak

Na osnovu uvida u disertaciju Jelene Pavličić pod naslovom „Konverzacioni i infrencijalni kontekstualizam”, može se konstatovati da ona ispunjava sve neophodne formalne i sadržinske uslove. Po svojoj strukturi, aktuelnosti teme, obimu i primenjenom metodološkom aparatu ona zadovoljava sve zahteve koji se postavljaju pred doktorski rad. Uz to ona zadovoljava i sadržinske kriterijume koji se odnose na iscrpnu i sistematsku obradu postavljene teme, na primenu adekvatnog metodološkog pristupa, temeljno poznavanje i upotrebu primarne i sekundarne literature. Glavni problemi, moguća rešenja i gledišta prikazani su jasno i precizno, argumentacija se izvodi dosledno, a rad odlikuje i osoben kritički osvrt na ključna pitanja, što svedoči o istraživačkim kvalitetima kandidatkinje.

Imajući u vidu iznete pozitivne ocene, sa zadovoljstvom možemo da zaključimo da je reč o radu koji predstavlja originalno naučno delo i zato predlažemo Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu da donese odluku kojom se Jeleni Pavličić odobrava usmena odbrana disertacije.

U Beogradu, 4.10.2019. godine

Komisija:

Dr Živan Lazović, redovni profesor

Dr Mašan Bogdanovski, docent

Dr Aleksandra Zorić, docent